

Doc. dr. Amna Toromanović
Univerzitet u Bihaću / University of Bihać
Pravni fakultet / Faculty of Law
amna.toromanovic@yahoo.com

UDK 342.3(73)

Pregledni naučni rad

INSTITUCIONALNI DIZAJN AMERIČKOG PREDsjedničkog SISTEMA

INSTITUTIONAL DESIGN OF THE AMERICAN PRESIDENTIAL SYSTEM

Sažetak

Sjedinjene Američke Države imaju specifičan model političkog sistema. Razlikuje se od drugih političkih sistema zbog dosljedne podjele vlasti sa jakim ulogom predsjednika, te sa stabilnim tradicionalnim političkim dvopartijskim sistemom. Da bismo razumjeli izgled razvitka novih demokratija, neophodno je izučavanje američkog predsjedničkog sistema i iskustava američkog konstitucionalizma, ali ne zato da bismo ga prepisivali u očekivanju automatskih poželjnih učinaka, već zbog toga kako bismo shvatili da je američki uzor rezultat dugotrajne borbe za poštivanje Ustava i prava, borbe koju su na neki način predvidjeli i ustavnim rješenjima nastojali usmjeriti utemeljitelji američkog Ustava, ali za čiji ishod je najvažniji demokratski duh američkog čovjeka i američkog društva.

Osnovna metoda koja je korištena prilikom pisanja rada je historijska metoda. Pri izučavanju kao nezaobilazna i od neizmjernog značaja bila je komparativna metoda ili uporednopravna metoda. Vrlo značajna je i primjena sociološke metode.

Na taj način se i došlo do rezultata i zaključaka da u SAD-u danas postojeće političke institucije stoje u neposrednoj vezi sa institucijama koje su im u dugom historijskom razvoju prethodile, što svjedoči o njihovoj izuzetnoj stabilnosti, jer suštinskih promjena u njihovoj fizionomiji nema.

Ključne riječi: *Ustav SAD-a, predsjednički sistem, podjela vlasti, demokratija*

Summary

The United States of America has a specific model of political system. It differs from other political systems due to its consistent separation of powers with a strong role of the president, and due to a stable traditional two-party political system. In order to understand the prospects for the development of new democracies, it is necessary to study the American presidential system and to look into experiences of American constitutionalism. The intention of this paper is not just to present the system to be implemented and then to expect desirable effects, but to understand that this successful model is the result of a long lasting fight for the respect of the Constitution and rights. This has been predicted and guided by the founders of the American

Constitution, for whose outcome the most important was the democratic spirit of American man and American society.

The basic method used in writing the paper is the historical method. In the study, the comparative method or the comparative law method was used and was of immeasurable importance. The application of the sociological method was also very important while writing the paper.

The conclusions were presented emphasizing that the existing political institutions in the USA today are in direct connection with the institutions that preceded them in their long historical development, which testifies to their exceptional stability, because there are no essential changes in their physiognomy.

Key words: *US Constitution, presidential system, separation of powers, democracy*

1. Korijeni predsjedničkog sistema u SAD-u

Druga polovina XVIII i cijelo XIX stoljeće su razdoblje konstitucionalizma, kada je veliki broj država donio svoje ustave. Na tlu sjevernoameričkog kontinenta društveni događaji su se odvijali kroz tri faze: 1) period kolonizacije, 2) period borbe za nezavisnost, 3) period nacionalne samosvijesti i nezavisnosti. Ova tri historijska događaja su od odlučujućeg značaja za razvoj političkog sistema SAD-a i u velikoj su mjeri odredili karakter i tokove političkih i društvenih odnosa u okviru kasnije formirane američke zajednice. Sjedinjene Američke Države imaju poseban model političkog sistema¹ koji je nastao u specifičnim uslovima u okviru globalne građanske demokratije. Taj se model ili oblik naziva predsjednički sistem. Politički sistem nije dobio svojim ustavom naziv predsjednički sistem, već je dobio taj naziv tokom svog funkcionisanja.² Jasno se vidjela uloga svake od tri bitne institucije sistema, pri čemu se isticala uloga predsjednika u odnosu na Kongres i Vrhovni sud. Razlikuje se od drugih dominantnih oblika političkog sistema građanske demokratije po dosljednoj podjeli vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, po specifičnom ustavnom sistemu, po naglašenoj ulozi izvršne vlasti (predsjednika), po tradicionalnom dvopartijskom sistemu, po specifičnom američkom shvatanju demokratije i po brojnim drugim specifičnostima.

---

¹ Američki politički sistem je nastao kao logična posljedica stoljećima dugog promišljanja, najviše evropskih pravnika, ali i kolonijalnog iskustva koje su Sjedinjene Američke Države u svom razvoju prošle. Podolnjak, R., Albreht, D. (2009) "Razlike između američkog i europskog modela nadzora ustavnosti i zakonitosti", *Pravnik*, 43 (87) /2009., str. 26.

² Ustavotvorci su imali namjeru da Kongres bude kamen temeljac nove republike. Nakon godina tiranije britanskih monarha, željeli su da stvore drugačiji sistem, bez koncentracije prevelike količine moći u rukama jedne ličnosti. Krutz, G., Waskiewicz, S. (2017) *American Government*, Suwanee: 12th Media Services, str. 412.

Predsjednički sistem Sjedinjenih Američkih Država utemeljen je aktima o samostalnosti ali i prvim ustavima država i konačno Ustavom SAD-a 1787. godine.³ Ustavom SAD-a koncipiran je predsjednički sistem, zasnovan na načelu stroge podjele vlasti.⁴ Podjela vlasti (*separation of powers*) je bilo osnovno opredjeljenje tvorca američkog Ustava, tzv. “očeva osnivača” (*founding fathers*)⁵, pod uticajem dugo modelirane ideje predstavnika škole prirodnog prava, naročito Džona Loka i Šarla Monteskjea.⁶

Može zvučati paradoksalno da je američki predsjednički sistem svoj uzor pronašao u engleskom sistemu vlasti, i to u periodu kada je monarh kao efektivni nosilac izvršne vlasti predstavljao adekvatnu protivtežu parlamentu. Predsjednički sistem vlasti prvenstveno podrazumijeva oblik organizacije izvršne vlasti, a ne, kao što bi mogao upućivati naziv ovog sistema, koncept predsjedničke dominacije. Za razliku od parlamentarnog sistema u kome je vlada nestabilni dio egzekutive, budući da zavisi od parlamentarne većine, osnovno obilježje predsjedničkog sistema jeste postojanje fiksne neparlamentarne egzekutive. Izvršna vlast nije kao u parlamentarnom sistemu podijeljena između šefa države i šefa vlade (bicefalna egzekutiva), već je u cijelosti povjerena šefu države (monocefalna egzekutiva).⁷

Novi Ustav SAD-a od 17. septembra 1787. godine formalno je stupio na snagu 21. juna 1788. godine, a počeo se primjenjivati 13. septembra 1788. godine.⁸

---

³ Tekst Ustava na engleskom jeziku: Hall, L. K., Finkelman, P., W. Ely, J. Jr. (2017) *American legal history: Cases and Materials*, Oxford University Press, New York, London, str. 108-109.

⁴ A. Hamilton je svojom dalekovidnošću, energijom i organizacijskim sposobnostima omogućio rad slavne njujorške konvencije. Zajedno s J. Medisonom osigurao je snažnu argumentaciju i pozitivno ozračje za konačno usvajanje doktrine o diobi vlasti u američkom kontekstu. Bačić, P. (2009) “Klasično učenje o diobi vlasti i odnosi između grana vlasti”, *Pravni vjesnik*, god. 25, br. 3-4/2009, str. 17.

⁵ Među piscima Ustava SAD-a između 1787. i 1791. preovladajuća emocija bila je “strah”. Schauer, F. (2014) “Constitutions of Hope and Fear”, book review: *Citizens Divided: Campaign Finance Reform and the Constitution*, by R. C. POST, Cambridge, MA, Harvard University Press, vol. 124, br. 2, str. 531.

⁶ Evropske rasprave o podjeli vlasti u kojoj jedna vlast zaustavlja drugu poslužile su kao inspiracija tvorcima američkog ustava. Pejić, I. (2015) “Parlamentarna vlada: mogućnosti ravnoteže u sistemu podele vlasti”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, god. LV, br. 73/2016., str. 68.

⁷ Karić, A., Joldić, R. (2015) “Odnos između zakonodavne i izvršne vlasti u političkom sistemu Sjedinjenih Američkih Država”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli*, god. 1, br. 1/2015., str. 80-81.

⁸ Američki ustav rezultat je promišljanja, rasprava i kompromisa “očeva osnivača”, koji su se kao predstavnici pojedinih država tadašnjeg konfederalnog saveza okupili na federalnoj konvenciji u Filadelfiji u ljeto 1787. godine, koja će poslije dobiti naziv Ustavna konvencija. Ustavna konvencija u Filadelfiji ocjenjuje se “možda najvažnijom skupštinom zakonodavaca u historiji”, a Ustav koji je ona osmislila kao “jedno od svjetskih remek-djela praktičnog

Predstavlja najstariji važeći ustav na svijetu i ima višestruki značaj. Ovaj ustav je prvi u svijetu, u vidu jedinstvenog pisanog akta, utvrdio osnove državnog i društvenog uređenja jedne zemlje, u ovom slučaju američke federacije.⁹ Engleski ustav koji počiva na *Common lawu*, dugoj historiji institucionalne evolucije od feudalizma i do značajnog stepena aristokratskih institucija, ipak nije mogao da prouzrokuje isto povjerenje narodnom suverenitetu koje su Amerikanci do 1776. godine prihvatili kao gotovu činjenicu. Također se može ukazati na funkcionalnu podjelu vlasti,¹⁰ dvodomnost koja počiva na potpuno drugačijoj osnovi nego u Engleskoj, upotrebu različitih birača za biranje različitih vladinih službenika, nezavisno pravosuđe, razrađen i formaliziran sistem kontrola i ravnoteža i formaliziranu metodu izmjena američkog Ustava – sve su to osobine koje razlikuju američku od engleske ustavnosti.¹¹ Prema tom ustavu, SAD su iz konfederacije, tj. iz saveza država, pretvorene u federaciju, tj. u saveznu državu, odnosno po obliku državnog uređenja postale su složena, federativna (savezna) država.¹² Jedna od karakteristika američkog federalizma jeste i ta da on nije bio rezultat etničkog i nacionalnog pluralizma, nego rezultat postojanja trinaest gotovo nezavisnih državica koje su se prvobitno udružile u državni savez da bi stvorile jaču političku cjelinu koja bi mogla da se odupre svakom napadu evropskih sila.¹³ Američki federalizam uveo je kategoriju savezne države, dok su i prije američkog federalizma

---

državništva”. Podolnjak, R. (2021) Predsjednički izbori i američka demokracija: stvaranje i evolucija elektorskog kolegija, Zagreb: Školska knjiga, 2021., str. 31.

⁹ Jovičić, M. (1988) “Dva veka savremene ustavnosti”, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, br. 1-2/1988., str. 189.

¹⁰ Teorijska postavka o diobi vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku dobila je svoju pravnu interpretaciju kroz organizirano izdvajanje autoriteta (ustanovljavanjem posebnih organa tri vlasti) i kroz funkcionalno razgraničenje ovlaštenja (ustavnim sistematiziranjem nadležnosti nosilaca vlasti). Pejić, I. (2015) “Parlamentarna vlada: mogućnosti ravnoteže u sistemu podele vlasti”, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, god. LV, br. 73/2016., str. 68.

¹¹ S. Lutz, D. (1988) “The United States Constitution as an Incomplete Text”, *Annals, AAPSS*, vol. 496 (1)/1988., str. 24.

¹² Nesumnjivo je da je takvo rješenje bilo ne samo u interesu buržoazije već da je, gledano iz historijskog aspekta, predstavljalo neposrednu kariku u historijski nužnom i prirodnom razvitku američkih državica. Zbog toga je ideja stvaranja čvršće unije – pod pritiskom rastućeg nereda, nesigurnosti i ekonomskih teškoća – postepeno dobivala sve više pristaša. Ali i pored toga objektivne razlike i suprotnosti među državicama, a i posebne tradicije nastale historijskom odvojenošću (makar i relativnom) ranijeg političkog razvitka u kolonijalnoj etapi, onemogućavale su stapanje američkih državica u jedinstvenu unitarnu državu, odnosno učinile ga neprihvatljivim. Takvo rješenje nije odgovaralo većini, a i objektivno nije odgovaralo potrebama i mogućnostima toga vremena. Bakša, J. (1975) “Nastanak i razvitak federalizma”, *Politička misao*, vol. 12, br. 4/1975., str. 86.

¹³ Hamilton, A., Medison, Dž., Džej, Dž. (1984) *Federalistički spisi*, Beograd: Radnička štampa, str. 158.

postojali savezi ili zajednice država.¹⁴ On je prvi moderni ustav i od njega datira savremena ustavnost kao vezanje i najviše državne vlasti jednim pravnim dokumentom.¹⁵ Djelo američkih ustavotvoraca, “očeva osnivača”, svojevrsan je fenomen. Dakle, osnovu i okvir organizacije i funkcionisanja političkog sistema SAD-a čini Ustav SAD-a usvojen 1787. godine.

Kao vrlo značajna karakteristika američkog ustavnog sistema je ta da su tvorci Ustava od 1787. godine prvi došli na pomisao da iznad svih organa vlasti stave jedan pisani akt kao najvišu pravnu vrijednost i što se središte državnog života nije više nalazilo u vlastodršcima – bilo u jednom čovjeku ili u jednom užem ili širem vijeću, Senatu ili Skupštini – nego se središte državnog života nalazilo u pravnim pravilima, pa je tako stvoren i vremenom jačan kult ustava.¹⁶

Ustav SAD-a je izvršio ogroman uticaj na razvoj ustavnosti u svijetu. Sistem predsjedničke vlade uspostavljen ovim ustavom je prvi oblik ustavne republikanske vlade¹⁷ u svijetu. U Sjedinjenim Američkim Državama taj je ustavni model omogućio razvoj posebnog oblika odnosa između najviših federalnih tijela, zakonodavstva, izvršne vlasti i sudstva, utemeljenog na različitim oblicima međusobnog uticaja, u kojem se može govoriti o uzajamnom ograničavanju i nadzoru vrhovnih državnih tijela, tj. o djelotvornoj primjeni načela podjele vlasti kao instrumenta koji pridonosi uspostavi ustavne vladavine. Međutim, kako praksa pokazuje, ovaj prvobitno zamišljeni sistem podjele vlasti značajno je izmijenjen, jer su centralizacijom i jačanjem uloge federacije ojačale funkcije predsjednika SAD-a, što je ipak na neki način odstupanje od izvorne ideje o suverenitetu naroda i njegovoj neposrednoj kontroli vlasti, kako je to proklamovao Monteskje.¹⁸ Kao što je parlamentarni sistem “pronađen” u Engleskoj predstavljao primjer za ugled širom svijeta, tako je i predsjednički sistem SAD-a uspostavljen Ustavom SAD-a bio u mnogo slučajeva inspiracija u koncipiranju oblika državne vlasti,

---

¹⁴ O klasičnim i savremenim federacijama vidjeti, u: Calabresi, S. G., Bickford, L. D., (2014) “Federalism and Subsidiarity: Perspectives from U.S. Constitutional Law”, u Fleming, J. E., Levy, J. T. (eds), Federalism and Subsidiarity, Nomos LV, New York University Press, str. 123.

¹⁵ Kurtović, Š. (1984) “Demokracija i ustavno sudovanje u SAD”, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 3-4/1984., str. 391.

¹⁶ Jovanović, S. (1939) Američki federalizam, Beograd: Politika i društvo, str. 36-37.

¹⁷ Kada su osnivači SAD-a pisali američki Ustav, Rimska Republika bila je jedini primjer države sa republikanskim uređenjem koja je prelazila okvire grada-države. Američke ustavotvorce nadahnula je više Polibijeva interpretacija mješovite prirode rimskog državnog uređenja, koja dovodi u ravnotežu prednosti i nedostatke monarhije, aristokratije i demokratije, nego stvarna, historijska i empirijska forma rimske države. Vuksanović, P. (2008) “Amerika i Rim – ima li osnova za analogiju?”, Strani pravni život, Institut za uporedno pravo, Beograd, god. 52, br. 1/2008., str. 33.

¹⁸ Mujačić, M. (1991) “Američka federacija”, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 4/1991., str. 393.

a ponekad je čak i neposredno kopiran. Ustav SAD-a nije pružio iste rezultate u ostalim zemljama koje su prihvatile predsjednički sistem, prema američkom obrascu, upravo iz razloga jer nisu imale socijalne i ekonomske premise koje su imale SAD. Iako s uočljivim “institucionalnim imitacijama”, rezultati i iskustva koje je polučio ovaj ustav nigdje nisu ponovljeni. Takav ustav je bio idealan za SAD, ali ne i za druge države¹⁹ i, svakako, postoje elementi u njemu koji su se sticajem okolnosti pokazali takvim da dosad još uvijek nisu došli u konflikt sa realnošću.

2. Karakteristike državnog uređenja

Pravni razvoj kolonija i buduće uređenje SAD-a nalazili su se pod dominantnim uticajem anglosaksonskog prava. Sve pravne i političke institucije koje su oblikovale američki život imaju korijen u engleskoj pravnoj tradiciji.²⁰ Iako je “očevima osnivačima” kao direktan uzor u dizajniranju novog američkog ustava i nove političke strukture poslužilo američko zakonodavstvo, kolonijalno i revolucionarno, treba imati u vidu da je i to zakonodavstvo nastajalo pod neposrednim uticajem engleskog uzora. Međutim, ne treba posve zanemarivati niti pretjerano potcjenjivati domaći pravni uticaj koji su svi članovi Konvencije nosili u svom neposrednom iskustvu. Državnopravna historija SAD-a nastajala je u vrijeme prilično burnih društvenih promjena. Relativno dug period naseljavanja i formiranja kolonija (cijelo XVI i više od polovine XVII stoljeća) bio je u osnovi pod engleskom, odnosno britanskom upravom i protekao kao faza stvaranja američke nacije i američkog tipa građanina. Slobodoljubivi, radni, zadojeni slobodarskim duhom čovjekovog prirodnog prava, američki građani su osjećali i shvatali da kolonijalni i dominijalni oblik upravljanja nije dostojan slobodnog i savremenog čovjeka i društva. Zato su istovremeno sa borbom za nezavisnost ulagali napore da iznađu najpristupačniji i najbolji model državnog uređenja i državnosti. Ustanovljenje državnosti i modela državnog uređenja energično je započelo 1774. godine, a završilo se poslije trinaest godina, 1787. godine. U tome periodu konstituisanja SAD-a jasno se uočavaju tri faze i tri različita modela državnog uređenja. Prva faza počinje oko 1774. i traje do 1777. godine. U njoj se modeluju samostalne i suverene države. Naime, u tom periodu svih trinaest kolonija postale su u osnovi samostalne i unitarne. Druga

---

¹⁹ Preuzimanje predsjedničkog modela vlasti nije se, međutim, pokazalo uspješnim. U gotovo svim primjerima zemalja trećeg svijeta taj je ustavni okvir poslužio kao osnova razvitka sistema koji se nazivaju prezidencijalističkim, jer u njima postoji gotovo potpuna dominacija državnog poglavara u sistemu uređenja vlasti.

²⁰ Vuksanović, P. (2008) “Amerika i Rim – ima li osnova za analogiju?”, Strani pravni život, Institut za uporedno pravo, Beograd, god. 52, br. 1/2008., str. 39.

faza počinje 1777. i završava se 1787. godine. Tada se formirala Sjevernoamerička konfederacija kao jedan labav vid udruženja slobodnih i samostalnih američkih država. Treća faza počinje 1787. godine, kada je formirana federacija i traje sve do danas. Pošto su SAD preuzele veliki dio engleskih političkih tradicija, u osnovama njihovog političkog uređenja nalazila se i slika uravnoteženog djelovanja različitih državnih organa koji zastupaju posebne interese pojedinih dijelova društvene zajednice. Američki razvoj s nadređenom pozicijom ustava u političkom i društvenom životu pojašnjava specifikum jednog živog, moglo bi se nazvati socijalno-kulturnog konstitucionalizma. Ustav je puno više nego sam statut uređenja,²¹ on je pribježište očekivanja i nada, koji su povezani s određenim političkim i društvenim uređenjem. Tako jedan ustav može podsticajno djelovati na stvaranje identiteta i integraciju. Jedan vitalan konstitucionalizam, koji je nošen s ubjeđenjem i pozitivnim osjećanjima građana, a koji su Dolf Šternberger i kasnije Jirgen Habermas nazvali ustavnim patriotizmom,²² zbog toga je pretpostavka za stabilnost i slobodu političkog uređenja, koja se ne smije potcijeniti. Tako shvaćen konstitucionalizam koji je kulturalno, afektivno i evaluativno utemeljen, manje reflektira prvobitne namjere historijskog ustavotvorca. On više izražava historijska iskustva i savremena očekivanja građana, kao što i tumači ustav u svjetlu tih iskustava i razvoja.²³ Organizacija vrhovnih organa državne vlasti bila je zasnovana na principu podjele vlasti²⁴ i stroge odvojene izvršne vlasti od zakonodavne, a izvršna od sudske, iako to načelo nije dosljedno provedeno ni u samom Ustavu. Dakle, organizacija državne vlasti je postavljena saglasno postulatima teorije podjele vlasti, kao brani protiv apsolutizma i garantu demokratije.

---

²¹ Sa osvrtom na značenje Ustava u američkim državama, Tomas Pejn je primijetio: Ustav "je bio politička Biblija države. Bio je prisutan u svakoj porodici. Svaki član vlade je imao jedan primjerak; i ništa nije bilo više uobičajeno nego da kada nastane razlika u mišljenju o principu jednog propisa ili obima bilo koje ovlasti, da članovi odštampanu verziju ustava izvuku iz džepa i pročitaju dio koji se odnosi na kontraverzni predmet." Walter, L., Rubin, B. (1979) *The Human Rights Reader*, New York: Columbia University Press, str. 12.

²² Ustav je postao fokus političkog života u pluralističkom društvu. Više o tome: Bačić, A. (2017) "Konstitucionalizacija patriotizma", *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 529, br. 52/2017., str. 29-63.

²³ Vorlander, H. (2012) *Ustav: ideja i historija*, Sarajevo: University Press, str. 48.

²⁴ Važno mjesto podjele vlasti u američkom Ustavu otkrivaju nam zapravo tri važna načela američkog konstitucionalizma: (1) Prvo je načelo nedelegiranja. Ako ovo načelo uopće nešto znači, onda se to prije svega odnosi na to da jedna grana vlasti ne može dozvoliti da njene ovlasti suštinski obavlja druga vlast. (2) Drugo je načelo povezano s prvim, a govori o tome da u okviru jedne grane ne smiju postojati kombinacije funkcija ili ovlasti. (3) Treći cilj podjele vlasti jest odgovornost administracije predsjedniku republike kao nositelju izvršne vlasti. Bačić, A., Bačić, P. (2016) "Konstitucionalizam i administrativna država", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 53, br. 1/2016., str. 124.

Svaka grana vlasti ima određena ustavna ovlaštenja koja joj omogućavaju da ograničava funkcionisanje drugih grana vlasti. Na taj način se uspostavlja sistem “kontrola i ravnoteže” (*checks and balances*). Zakonodavna vlast je jedno vrijeme bila glavna grana vlasti, da bi vremenom izgubila taj primat u korist izvršne vlasti. Tvorci Ustava su bili svjesni da “grupisanje svih vlasti zakonodavne, izvršne i sudske, u istim rukama, bilo jedne, nekoliko ili mnogo osoba ili institucija, i bez obzira da li su nasljedne, samo imenovane ili izabrane, mogu pravovaljano biti poistovječene sa pravom definicijom tiranije.”²⁵ Stoga su težili da kreiraju vladu koja se sastoji iz tri koordinirane i jednake grane, gdje svaka obavlja mješavinu funkcija, i tako balansiraju vladine moći.²⁶ Tako je ustavotvorac u organizaciju vlasti ugradio princip *divide et impera*, koji se temelji na sljedećem lancu zaključivanja: bezbjednost i sreću građanima može osigurati samo jaka država; jaka država je samo ona koja nije tiranska; tiraniju može spriječiti samo podjela vlasti; podjela vlasti se može osigurati samo ako je svaki organ vlasti opskrbljen sredstvima da se bori protiv drugog organa.²⁷ U takvom ekvilibrijumu ovlaštenja, veoma blagu konstitucionalnu prevagu ipak ima jedan organ – predsjednik SAD-a, zbog čega se i cijeli sistem naziva predsjedničkim.

3. Institucijska struktura vlasti

Savremeni, sada postojeći, politički sistem SAD-a nije moguće razumjeti bez historijske pozadine i uslova u kojima su se tokom stoljeća oblikovale političke institucije ove države.²⁸ Socijalne, političke, kulturne i druge

---

²⁵ Medison, *Federalist*, br. 47. Koliko se Medison inspirisao Džefersonovim bilješkama o Virdžiniji, koje se citiraju u dva priloga (br. 48 i br. 49), pokazuje i sljedeći Džefersonov stav koji je Medison naveo: “Sva vlast vlade, zakonodavna, izvršna i sudska proističe iz zakonodavnog tijela. Koncentracija ovih vlasti u iste ruke jeste sama definicija despotske vlade. Ništa ne bi ublažilo stvar ni kada bi ove tri vlasti vršilo više ljudi, a ne jedan čovjek. Stotinu sedamdeset i tri despota bili bi isto tako nasilni kao i jedan... Od malog je značaja što smo tih stotinu sedamdeset tri despota sami izabrali. Nismo se mi borili za despotizam uz pomoć izbora (*elective despotism*), već za vladu koja bi bila utemeljena ne samo na načelima slobode, već u kojoj bi vlasti bile podijeljene i uravnotežene između nekoliko magistrata, tako da nijedan ne bude u stanju da prekorači svoje zakonite granice, a da ga sa uspjehom ne kontrolišu i ograničavaju drugi magistrati.” Hamilton A., Medison Dž., Džon Dž., (1984) *Federalistički spisi*, Beograd: Radnička štampa, str. 149.

²⁶ Tarr, G. A., Rossum A. (2003) *American Constitutional Law*, vol. II, Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, str. 2

²⁷ Molnar, A. (2002) *Rasprava o demokratskoj ustavnoj državi 2. Klasične revolucije: Nizozemska – Engleska – SAD*, Beograd: Samizdat B92, str. 397.

²⁸ Istaknuti američki ustavni historičari Keli, Harbison i Belc u najcjelovitijoj knjizi o američkoj ustavnoj historiji ustvrdili su da “savremena ustavna politika počinje sa stvaranjem Ustava SAD-a, a Ustavna konvencija 1787. u Filadelfiji onaj je događaj koji je

okolnosti pod čijim se uticajem stvarao i razvijao politički sistem ove zemlje bile su toliko specifične da se nikada poslije nisu nigdje stekle čak ni u sličnoj konstelaciji. Sistem predsjedničke vlade uspostavljen Ustavom SAD-a²⁹ iz 1787. godine je prvi oblik ustavne republikanske vlade u svijetu. Ustav SAD-a sastoji se od preambule i sedam dužih članova sa 27 amandmana koji su doneseni u vremenu neposredno nakon donošenja ovog akta pa do naših dana. Trajan, čvrst i veoma kratak Ustav SAD-a garantuje stabilnost političko-pravnog sistema. Ustavne formulacije održavaju uravnoteženost koncepcija i snaga koje stoje iza njih, pa su vrlo često neodređene i podložne posve suprotnim interpretacijama. To se kasnije pokazalo kao prednost, jer se Ustav nije morao mijenjati da bi se prilagodio novim socijalnim i političkim okolnostima.

Institucije vlasti koje su njime uspostavljene bile su rezultat kompromisa³⁰ među pregovaračima koji su sudjelovali u njegovu stvaranju.³¹

Prva preambula u historiji ustavnosti javlja se u Ustavu SAD-a. U njoj se za donosioca Ustava određuje narod, tj. preambulom se iskazuje da je Ustav izraz volje naroda. Tvorci američkog Ustava koji nisu bili skloni teorijskim konstrukcijama pojam suverenosti naroda (u smislu svih građana) izrazili su u prvoj rečenici preambule riječima “Mi, narod Sjedinjenih Država, imajući za cilj... donosimo i utvrđujemo ovaj ustav za Sjedinjene Države Amerike.”³²

---

inaugurirao eru formalnog stvaranja ustava i racionalnog pristupa u osmišljavanje uređenja političkih institucija.” Podolnjak, R. (2021) Predsjednički izbori i američka demokracija: stvaranje i evolucija elektorskog kolegija, Zagreb: Školska knjiga, 2021., str. 31.

²⁹ Ustav SAD-a je izvršio ogroman uticaj na razvoj ustavnosti u svijetu. Ističući karakter i značaj američkog Ustava, Ronald Dvorkin objašnjava da ideal države u kojoj se ne vlada samo na osnovu prava već i u skladu sa ustavnim principom zaštite ljudskih prava predstavlja najvažniji doprinos koji je američka historija dala političkoj teoriji, te zaključuje da se zbog toga ustavni dokument može razumjeti kao “moralno jedro” društvene zajednice u Americi. Gajin, S. (2012) Ljudska prava: pravno-sistemska okvir, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Centar za unapređivanje pravnih studija, Institut za uporedno pravo, str. 135.

³⁰ U pismu od 24. oktobra 1787. godine Medison piše Džefersonu da problemi u sastavljanju Ustava nisu ležali samo u kompleksnim zadacima koje je trebalo riješiti (tj. da se osnaži egzekutiva, stabilizuje legislativa, uvede efikasna podjela nadležnosti između savezne vlade i vlada država i da se izbalansiraju interesi velikih i malih država) nego i u prirodnoj različitosti mišljenja kod ljudi, zbog čega je “nemoguće ne smatrati da je stepen sloge koji je na kraju prevladao u Konventu bio ravan čudu.” Molnar, A. (2002) Rasprava o demokratskoj ustavnoj državi 2. Klasične revolucije: Nizozemska – Engleska – SAD, Beograd: Samizdat B92, str. 400-401.

³¹ Boban, D. (2006) “Jurgen Hartmann: Politički sustavi Velike Britanije, SAD-a i Francuske: parlamentarni, predsjednički i polupredsjednički sistem vlasti”, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb, vol. XLIII, br. 4/2006., str. 165.

³² Neke autore to navodi na zaključak da glasoviti početak proslova Ustava SAD-a *We the people* zapravo označava samo generaciju “očeva utemeljitelja”, dok sve kasnije generacije

Preambula Ustava SAD-a je kratka i sadrži četiri elementa koji čine temelj američke političke tradicije. Teorija o narodnoj suverenosti došla je tu prvi put do praktičnog izražaja, čak i prije nego u temeljnim aktima Francuske revolucije. Ta teorija polazi od toga da vlast mora biti zasnovana od naroda i da je ona podložna volji naroda. U doba kad je još čitav evropski kontinent bio pod apsolutističkim vladarima, to je bio krupan korak naprijed. Glavna posljedica ove teorije o narodnoj suverenosti jeste načelo ograničenja vlasti države jedino na onu nadležnost koju joj dodijeli narod. Osim preambule Ustav ima sedam članova označenih rimskim brojevima. Prema Ustavu, postoje tri nezavisne vlasti: zakonodavna, izvršna i sudska, u načelu strogo odvojene jedna od drugih, sa posebnim nosiocima i posebnim funkcijama. Međutim, i pored ovako izričito proglašenog načela podjele vlasti, ono nije dosljedno provedeno ni po samim ustavnim tekstovima, a pogotovo u praksi. Sistem podjele vlasti je znatno modifikovan u odnosu na početne ideje s kraja XVIII stoljeća i pokazao se vrlo vitalnim i prilagodljivim promjeni socijalnih i političkih uslova. Vrhovni organi državne vlasti po Ustavu su: predsjednik, Kongres i Vrhovni sud. Zakonodavnu vlast vrši Kongres.³³ Članom I Ustava SAD-a utvrđena je u deset odjeljaka struktura Kongresa, način njegovog rada, te kako se biraju domovi, koja su njihova ovlaštenja, kome i kako odgovaraju i koliki im je mandat. Upravo iz toga se može vidjeti kolika je važnost Kongresa.³⁴ Ustav je odredio Kongresu granice, u smislu da on ne može u

---

moгу biti samo *Their Posterity*. Naravno, tu se postavlja pitanje opravdanosti toga da generacija "očeva utemeljitelja" propisivanjem strogih uslova za promjenu ustava na taj način svoju volju stavlja ispred volje živućih generacija. Nasuprot određenju iznesenom u navedenom prosluvo kako "građani SAD-a" donose Ustav SAD-a u svrhu ostvarenja određenih ciljeva kako za sebe tako i za njihovo potomstvo stoje razmišljanja samog Tomasa Džefersona, koji je smatrao da "zemlja pripada živima" te stoga svaka generacija ima pravo za sebe donijeti vlastiti ustav. Mader, G. (2017) *Generation Gaps and Ties That Bind: Constitutional Commitments and the Framers' Bequest of Unamendable Provisions*, vol. 60, Howard L. J., str. 511.; Roznai, Y. (2017), *Unconstitutional Constitutional Amendments - The Limits of Amendment Powers*, Oxford University Press, str. 189.

³³ U SAD-u, u čijem Ustavu stoji kako "sve zakonodavne ovlasti ovdje dodijeljene povjerit će se Kongresu", sudskom interpretacijom Vrhovnog suda u slučajevima *Yakus v. US* iz 1914. i *Cotton Mills v. Administrator* iz 1941. omogućuje se određeni vid zakonskih uređaba, i to tako što će Kongres ovlastiti neko drugo tijelo za donošenje uredbi koje neće biti u potpunosti zakonodavne, odnosno svaki put kada ovlašćuje neko drugo tijelo da obavi ulogu stvaratelja propisa, Kongres mora u aktu kojim se taj organ ovlašćuje dati i principe ili standarde koji se moraju slijediti i primjenjivati. Sve to upućuje na transformaciju klasičnog parlamentarizma, tj. na preuzimanje zakonodavnih funkcija od izvršne vlasti, ali upućuje i na nužnost konstitucionalizacije elemenata savremenog (transformiranog) parlamentarizma. Bonić, T. (2006) "Polupredsjednički sustav i racionalizirani parlamentarizam: primjeri Francuske i Njemačke", *Analiza hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, Zagreb, vol. 3, br. 1/2006., str. 94.

³⁴ Današnji Kongres produkt je dvjestogodišnje evolucije i promjena. Premda je njegova formalna pozicija u američkoj ustavnoj shemi u osnovi ista kakva je bila 1789. godine,

vršenju svojih djelatnosti ugroziti ustavna rješenja, a s druge strane da može donositi zakone samo u oblastima koje su također Ustavom utvrđene. Kongres se sastoji iz dva doma: Predstavničkog doma (*House of Representatives*) i Senata³⁵ (*Senate*). Dvodomna struktura Kongresa uslovljena je tipom državnog uređenja, tj. federalizmom. Naime, američka federacija je državna zajednica i građana i federalnih jedinica. Zato su građani našli svoje mjesto u Predstavničkom domu, a federalne jedinice u Senatu. Predstavnički dom je narodni ili izabrani dom. Sastoji se od 435 poslanika koji se biraju proporcionalno prema broju stanovnika. Pitanje zastupljenosti u Predstavničkom domu izbacilo je ropstvo u prvi plan rasprave koja je dovela do velikog kompromisa. Prilikom određivanja zastupnika za Predstavnički dom i razrezivanje izravnog poreza određeno je da se stanovništvo svake države treba odrediti pribrajanjem “cijelog broja slobodnih osoba” i “tri petine svih drugih osoba”. Fraza “sve druge osobe” je naravno podrazumijevala robove. Poslanici se biraju na period od dvije godine, i to po jedna polovina svake dvije godine, tako da Predstavnički dom radi stalno u kontinuitetu. Izbor poslanika vrši se neposredno od građana. Za izbor je dovoljna relativna većina (izabran je onaj kandidat koji dobije najveći broj glasova od broja građana koji su izašli na izbore). Ustav je utvrdio restriktivno izborno pravo pa su utvrđeni brojni cenzusi kojima je znatno smanjeno biračko tijelo. Građani su sticali aktivno biračko pravo sa 21 godinom života, a tek od 1971. godine sa 18 godina. Sve do 1920. godine žene nisu imale pravo glasa, pa prema tome nisu mogle ni biti izabrane u ovaj dom Kongresa. Pasivno biračko pravo po Ustavu ima lice koje je napunilo 25 godina i koje je najmanje sedam godina državljanin Sjedinjenih Država, a navodi i to da u času izbora mora biti stanovnik u tom mjestu. U načelu, oba doma Kongresa su ravnopravna, ali su ipak neke nadležnosti podijeljene, pa je uzevši u cjelini, uočljivo da Predstavnički dom ima nešto manje ovlaštenja i uticaja u Kongresu od Senata. Predstavnički dom ima tri bitne grupe poslova koje su ispred Senata ili ih Senat nema, a to su: a) najveći broj zakona iz svih područja prvo razmatra Predstavnički dom pa tek onda Senat, b) Predstavnički dom se prvi izjašnjava

---

njegova uloga u dinamičnom procesu stvaranja politike veoma je različita od one iz 1789. Ne samo što su kongresno-predsjednički odnosi doživjeli značajne promjene, već se promijenila i unutrašnja distribucija vlasti u Kongresu. Sve manje je danas onih koji Kongres smatraju dominantnom granom. Uloga predsjednika i egzekutivne vlasti postala je suviše velika. Međutim, Kongres još uvijek igra ogromnu i vitalnu ulogu u donošenju i zakona i reprezentaciji javnog mišljenja. Deren-Antoljak, Š. (1992) “Egzekutivno legislativni odnosi u političkom sustavu Sjedinjenih Američkih Država”, *Politička misao*, vol. XXIX, br. 1/1992., str. 59.

³⁵ Činjenica je da upravo rimskom Senatu duguju svoj naziv brojni drugi domovi modernih predstavničkih tijela (SAD, Francuska, Italija itd.). Bačić, P. (2007) “Drugi dom – stanje, poslanje, perspektive”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 44, br. 1/2007., str. 90.

o svim odlukama koje su vezane za ubiranje prihoda, pa tek onda Senat i c) on jedini ima pravo pokretanja postupka (optužbe) protiv visokih državnih činovnika, uključujući tu i predsjednika Sjedinjenih Američkih Država. Senat je drugi dom američkog Kongresa.³⁶ Uveden je kao kompromisno rješenje. Uloga Senata bila je, kako ju je vidio i pomalo demagoški obrazložio Medison, da zaštiti narod od njegovih upravljača ali i da zaštiti narod od prolaznih raspoloženja u koja bi se mogao sam dovesti. Prema Ustavu, kao garancija nezavisnosti, senatorima je predviđen veoma dug mandat od šest godina, što je tri puta duže nego mandat u Predstavničkom domu. Senatore je birala zakonodavna skupština države-članice. Ovo je bio vrlo značajan politički argument koji je definitivno doprinio da manje države prevladaju svoj strah da u federalnoj državi mogu biti nadglasane od većih država. Međutim, kako je pitanje šestogodišnjeg mandata odmah otvorilo dilemu da dug i u obnavljanju neograničen mandat može dovesti do stvaranja i ustoličenja jednog staleža po mnogo čemu sličnog aristokratiji i vjerovatno nesklonog demokratskoj vladavini. Ova opasnost otklonjena je obavezom da se jedna trećina članstva Senata bira svake druge godine pošto bi jednoj trećini senatora mandat isticao svake dvije godine. Da bi neko bio izabran za senatora, tražila se starost od 30 godina života i da je devet godina bio građanin Sjedinjenih Država. Senatori su vrlo iskusni političari pa se njihov uticaj osjeća ne samo unutar Senata već i u cijelom Kongresu. Moć Senata je velika, pa predsjednik SAD-a ili drugi funkcioneri idu pred Senat sa više opreza sa svojim prijedlozima nego pred Predstavnički dom. Senatori su vješti da prave opstrukcije u radu Senata i tako uspore ili potpuno onemogućće donošenje neke odluke. Potpredsjednik SAD-a postaje predsjednik Senata. Međutim, u vrijeme njegovog odsustva, ili za vrijeme dok on vrši dužnost predsjednika SAD-a, Senat *pro tempore* bira predsjednika – *president pro tempore*. O gotovo svim pitanjima iz nadležnosti Kongresa oba doma odlučuju ravnopravno, s tim što su neke značajne nadležnosti i samostalna ovlaštenja dodijeljena Senatu, naprimjer: a) Senat ima ulogu kasacionog suda za izricanje presuda po osnovu impičmenta – pokretanja postupka od Predstavničkog doma, b) Senat ima pravo da bira istražnu komisiju za bilo koje pitanje kada to smatra društveno opravdanim, c) Senat daje mišljenje za neke državne funkcionere (ministre, ambasadore) koje postavlja predsjednik SAD-a, d) te daje mišljenje o međunarodnim ugovorima koje sklapaju SAD.³⁷ Kongres, tj. oba doma i Predstavnički dom i Senat, mora se sastajati najmanje jedanput godišnje. Ako je prisutna većina članova, smatra se da postoji kvorum za rad. Član I, odjeljak 7 regulisao je

---

³⁶ Senat je, u skladu sa njegovim nazivom (korijen je u latinskoj riječi *senex* – starac), trebao da bude jedno nezavisno tijelo sastavljeno od zrelih i jakih ličnosti koje ne bi podlijegale nikakvim pritiscima.

³⁷ Mujačić, M. (1991) “Američka federacija”, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 4/1991., str. 399.

nadležnost domova u donošenju zakona. Prijedlozi prolaze kroz tri "ruke" (tri čitanja). Prvo, idu Predstavničkom domu koji se samo načelno upoznae i upućuje ih nadležnom odboru. Drugo, vrši se temeljna analiza u odborima i, treće, vodi se rasprava. Na raspravu (*public hearing*) pozivaju se neki članovi Kongresa, predlagači zakona, predstavnici egzekutive, članovi pojedinih interesnih grupa, razni stručnjaci i dr. Upravo u toj fazi imaju priliku da o budućem zakonu kažu svoje mišljenje i predstavnici izvršne vlasti. To je dobra prilika za saradnju zakonodavne i izvršne grane vlasti. Nakon rasprave Predstavnički dom ili usvaja prijedlog ili ga odbija. Nakon toga taj prijedlog ide Senatu i mora proći istu proceduru kao i u Predstavničkom domu. Zakon se smatra usvojenim u Kongresu tek onda kada su ga oba doma prihvatila u istovjetnom tekstu. Posljednja stepenica do usvajanja zakonskog prijedloga je potpis predsjednika SAD-a. Ako ga on potpiše, postaje zakon, a ako ga on ne potpiše, prijedlog se vraća Kongresu na ponovni postupak. Značajan element stabilnosti američke federacije, pa i sprečavanja pretjerane centralizacije i koncentracije vlasti u rukama izvršne vlasti, jeste i raspodjela nadležnosti (ovlašćenja) između federacije i federalnih jedinica. U odjeljku 8 Ustav je utvrdio izričite nadležnosti Kongresa, odnosno federacije. To su tzv. delegirana ovlašćenja koja su eksplicitno utvrđena i značajan su element samostalnosti federacije. Za ostvarenje brojnih nadležnosti Kongres je donosio zakone i druge odluke na već opisani način. Iz nadležnosti Kongresa jasno se vidi tendencija da se stvori što čvršća državna cjelina. Osim toga, Ustavom je utvrđeno koji su poslovi u nadležnosti saveznih država, koji su poslovi u zajedničkoj nadležnosti federacije i država, koje funkcije su zabranjene federaciji, a koje saveznom državama. Način raspodjele nadležnosti između federacije i država-članica izvršen je metodom enumeracije: nadležnosti federacije su nabrojane kroz ovlaštenja saveznih organa, a razgraničenje s nadležnostima država dodatno je objašnjeno kroz izričito nabranje onoga što države ne smiju da rade.

Član II američkog Ustava posvećen je predsjedniku SAD-a. U članu II Ustava SAD-a jasno je rečeno da izvršna vlast pripada predsjedniku SAD-a. Predsjednički sistem nosi naziv ne toliko po organizaciji odnosa između najviših saveznih organa koliko po obliku organizacije egzekutive koja počiva na monističkom načelu, a koja na temelju ustava pripada predsjedniku. U čistom predsjedničkom sistemu kakav je primijenjen u Ustavu i političkoj stvarnosti SAD-a, predsjednik je samostalan i nezavisan organ koji sistemom posredno-neposrednih izbora bira narod i koji nije odgovoran Kongresu (iako je u stvarnosti brojnim nitima s njim povezan), a što je u skladu s načelom organizacijske i funkcionalne odvojenosti egzekutive i legislative. No, iako su te dvije vlasti strogo odvojene, ta je podjela izvršena tako da jedna vlast ipak ograničava drugu, čime se uspostavlja i stalno remeti ravnoteža snaga između vrhovnih državnih organa (sistem "graničenja i ravnoteže" vlasti) nosilaca

političke vlasti. U predsjedničkom sistemu predsjednik je istovremeno šef države i nosilac cjelokupne izvršne vlasti. On je ujedno i predsjednik vlade u evropskom značenju te riječi, premda ustavno-pravno vlada kao formalni organ u klasičnom smislu u Sjedinjenim Američkim Državama ne postoji; on je šef, a ne predsjedavajući, u odnosu na kabinet (koji je savjetodavno tijelo predsjednika) odnosno upravnu vlast. Ni predsjednik ni kabinet odnosno izvršna vlast u cjelini nisu odgovorni Kongresu, niti ovaj može izazvati njihovo raspuštanje ili obrnuto, što je u skladu s načelom organizacijske i funkcionalne odvojenosti izvršne i zakonodavne vlasti.³⁸ Predsjednik SAD-a se bira na period od četiri godine, a može biti biran još jedan uzastopni mandat. U Ustav je ugrađena formulacija koja je govorila samo o dužini mandata, a ne i o ograničenjima u ponovnom izboru. Ustavni običaj da se mandat predsjednika može obnoviti samo jednom uveo je prvi predsjednik SAD-a Džordž Vašington (1732-1799) kada je po isteku drugog mandata odbio da se kandiduje i treći put iako za to nije postojala eksplicitna ustavna zabrana. Ovog nepisanog ustavnog pravila pridržavali su se svi naredni predsjednici do 32. po redu, F. D. Ruzvelta (Franklin Delano Roosevelt, 1832-1845). Poslije uobičajena dva mandata, on se kandidovao i treći put i bio izabran zbog očigledne blizine svjetskog rata, što je nesumnjivo uticalo na opredjeljenje birača. Četvrti put se kandidovao i bio izabran pred kraj II svjetskog rata. Da bi se spriječila mogućnost ponavljanja ovakvog presedana pa i pozivanja na njega, američki ustav je 1951. godine dopunjen amandmanom XXII. Ustav je predviđao način na koji će se vršiti izbori. Izbor predsjednika i potpredsjednika vrši se putem dvostepenih izbora, posredstvom tzv. elektora.³⁹ Izvorni predsjednički izborni sistem vlasti bit će izmijenjen, a ključni uzrok promjena je nastanak stranačkog sistema u SAD-u⁴⁰ i njegova presudna uloga u izborima već od trećih predsjedničkih izbora, 1796. godine.⁴¹ U političkoj i stručnoj javnosti nikada nije postignut konsenzus o tome treba li elektorski kolegij

---

³⁸ Deren-Antoljak, Š. (1992) "Finski model predsjedničke vlasti", *Politička misao*, vol. 29, br. 3/1992., str. 19.

³⁹ U predsjedničkom sustavu SAD-a formalno nema neposrednog izbora predsjednika, jer se on bira putem izbornog kolegija (G. Sartori takve izbore naziva kvazineposrednim). Rešetar, V. (2020) *Neposredni način izbora predsjednika Republike Hrvatske: Potreba ili mit*, Zagreb: Institut za javnu upravu, str. 10.

⁴⁰ W. Polsby, N., Wildavsky, A., E. Schier, S., A. Hopkins, D. (2020) *Presidential Elections: Strategies and Structures of American Politics*, Fifteenth Edition, Rowman&Littlefield, str. 114. Poglavlje 4 detaljno opisuje složenost postupka dobivanja nominacija u dvjema velikim strankama za predsjednika SAD-a (str. 85-132).

⁴¹ Podolnjak, R. (2021) *Predsjednički izbori i američka demokracija: stvaranje i evolucija elektorskog kolegija*, Zagreb: Školska knjiga, str. 83.

samo reformisati ili ga treba u cijelosti ukinuti i zamijeniti neposrednim izborom predsjednika.⁴²

Da bi jedno lice moglo biti izabrano za predsjednika, mora da bude po rođenju građanin SAD-a ili da je to bio u vrijeme donošenja Ustava,⁴³ da ima najmanje 35 godina života i da je prije izbora najmanje 14 godina bio državljanin SAD-a i boravio u njima (isto važi i za potpredsjednika).

Poznati američki autor u ovoj oblasti Klinton Rositer (Clinton Rossiter) sumirao je na vrlo pregledan način niz nepisanih pravila američkog političkog života koja se odnose na izbor predsjednika i potpredsjednika.⁴⁴ Može se zaključiti da su za izbor predsjednika od značaja sljedeći faktori: uticaj geografskih činilaca, godine starosti, zanimanje, iskustvo u politici i javnoj službi i izborni uspjeh. Poučena iskustvom iz vlastite historije koja ju je nekoliko puta nasilno lišavala šefa države, ova je velika nacija smjenu na visokoj funkciji regulisala vrlo detaljno. Ustav predviđa da predsjednika – u slučaju njegove smrti, ostavke i nesposobnosti⁴⁵ da izvršava svoje obaveze –

---

⁴² R. Vile, J. (2015) *Encyclopedia of Constitutional Amendments, Proposed Amendments, and Amending Issues, 1789-2015.*, Fourth Edition, Vol. 1, ABC-CLIO, LLC., str. 159-160.; Wegman, J. (2020) *Let the People Pick the President: The Case for Abolishing the Electoral College*, St. Maratins's Press, New York, str. 126, 162.

⁴³ Odredba o Ustavu, da je predsjednički kandidat morao u vrijeme donošenja Ustava da bude građanin SAD-a, danas ima samo historijski značaj. Ona je stavljena u Ustav, prvo, jer u periodu kada je on pisan nije ustvari bilo građana SAD-a po rođenju, jer su oni do 1776. godine bili podanici Velike Britanije, i drugo, jer su mnoge poznate ličnosti onoga doba, kao što su Hamilton, Vilson i drugi, bile rođene u inostranstvu. S. Corvin, E. (1956) *The President: Office and Powers 1787-1948*, New York: New York University Press, str. 40.

⁴⁴ On mora, prema nepisanom zakonu, da bude: muškarac, bijelac i kršćanin. On, uglavnom, mora da bude sa Sjevera ili Zapada, manje od 65 godina star, sa iskustvom u politici i javnoj službi i zdrav. On treba da bude: iz države veće od Kentakija, stariji od 45 godina, oženjen, britanskog porijekla, veteran, protestant, advokat, guverner države, mason, legionar – poželjno sva tri, dječak iz malog grada, sa iskustvom u međunarodnim poslovima i srednjeg intelektualnog nivoa, da voli bejzbol, detektivske priče, pecanje, piknik itd. Opširnije: Rossiter, C. (1957) "The American Presidency", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 3/1957., str. 361-362.

⁴⁵ Već je tokom filadelfijske konvencije jedan od njezinih sudionika, Dickinson, postavio pitanje koje ustavotvorci nisu riješili, a na koje niti danas američka politika, ni medicinska i pravna nauka ne

mogu dati definitivni odgovor. Dickinsonovo pitanje u izvorniku na engleskom jeziku glasi:

What is the

extent of the term "disability" & who is to be the judge of it? – "Što obuhvaća pojam 'nesposobnost' i

ko će odlučiti postoji li?"; Pored ovoga prijevoda, moguće je prevesti i u smislu: Što obuhvaća pojam

'nesposobnost' i ko će to utvrditi? Naime, pri prevođenju se može postaviti pitanje na što se odnosi drugi dio Dickinsonove rečenice – na "*extent of the term disability*" ili samo na

"*disability*". Vrabec, S. (2013) "Zamjenjivanje predsjednika republike – teorijski i

zamjenjuje potpredsjednik; a u slučaju da ni on nije u stanju da obavlja ovu funkciju, Ustav je Kongres ovlastio da posebnim zakonom predvidi koji će državni funkcioneri preuzeti predsjednička ovlaštenja. Zakon je donesen 1886. godine i, prema njemu, u slučaju da država ostane bez predsjednika i potpredsjednika, najviša državna ovlaštenja prenose se na državne sekretare kao šefove pojedinih departmana. Istim članom Ustav je predvidio da predsjednik SAD-a prilikom stupanja na dužnost polaže zakletvu. Predsjednikova politička neodgovornost, koja je dosljedna i potpuna, proizlazi upravo iz njegovog vrlo širokog i uopštenog ovlaštenja da “najbolje što može čuva, štiti i brani Ustav Sjedinjenih Država” – kako glasi njegova zakletva. Predsjednik ima vrlo velika i brojna ovlaštenja. Odnos predsjednika i Kongresa je jasno utvrđen Ustavom. Kongres ima svoja ovlaštenja, cjelokupnu zakonodavnu vlast, dok predsjednik ima cjelokupnu izvršnu vlast. Predsjednik ne može raspustiti Kongres, a Kongres ne može opozvati predsjednika. Stvorena je ravnoteža vlasti. Predsjednik SAD-a je šef države, šef izvršne vlasti. Ustavom je predsjedniku povjerena funkcija vrhovnog komandanta vojske i mornarice. Kao šef izvršne vlasti on proglašava zakone i stara se o izvršavanju zakona, ima pravo veta na izglasane a neobjavljene zakone, imenuje sudije Vrhovnog suda, ambasadore i druge visoke državne činovnike – “na osnovu mišljenja i uz odobrenje Senata”. On rukovodi vanjskom politikom, daje amnestiju i pomilovanja za krivična djela protiv Sjedinjenih Država (osim u slučajevima diskvalifikacije od Kongresa). Vremenom je došlo do proširivanja ovlaštenja, tumačenjem Ustava od Vrhovnog suda, ali i praksom rada predsjednika i Kongresa. Interesantno je konstatovati da Ustav SAD-a nije predvidio vladu. Sve ono što je u savremenim državama u nadležnosti vlade i još više stavljeno je u nadležnost predsjednika. Predsjednik SAD-a je ipak na osnovu prakse formirao neku vrstu kabineta od devet do trinaest članova koje on lično imenuje, uz saglasnost Senata. Do formiranja kabineta došlo je zbog oklijevanja Senata da zauzme savjetnički odnos prema prvom predsjedniku Sjedinjenih Država. Inače, američki predsjednici u ranom periodu historije nisu bili bez upravljačkog, organizacionog i administrativnog iskustva koje su sticali baveći se i prije sticanja nezavisnosti “državnim” poslovima kolonija i vodeći svoja golemo imanja. Ustav predviđa obavezu predsjednika da “povremeno obavještava Kongres o stanju Unije” i o mjerama koje misli poduzeti. Već su prvi predsjednici uveli običaj da na početku godišnjeg zasjedanja Kongresa upute tzv. poruku o stanju Unije (*Message on the state of the Union*). Ti njihovi govori u Kongresu su od prvorazrednog značaja za ocjenjivanje njihove politike, jer su to zapravo analize ukupnog političkog stanja zemlje i

---

terminološki okvir, uređenje i primjena u poredbenom pravu”, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 50, br. 2/2013., str. 498.

prijedlozi zakonodavnih i drugih mjera koje predsjednik namjerava poduzeti da stanje u državi usmjeri željenim pravcem. Ustav ništa ne govori o obavezi Kongresa da predsjednika posluša u svom zakonodavnom radu, ali ni o obavezi predsjednika da u svojoj politici uzme u obzir raspravu koja se povodom njegovog izvještaja vodi. Predsjednik SAD-a nije politički odgovoran,⁴⁶ ali je prema Ustavu krivično odgovoran zbog čega može da podliježe impičmentu. Pošto su ustavne odredbe o impičmentu tako skromnog sadržaja, svaki put kada do njega dođe, procedura se vodi precedentno, po uzoru na prethodne postupke. Nepostojanje političke odgovornosti daje mu mogućnost donošenja velikog broja odluka samostalno. Međutim, ako se posumnja na to da je predsjednik učinio krivično djelo (izdaja, mito i drugi teški zločini i prestupi), tada postupak pokreće Predstavnički dom, a sudi mu Senat. Ovim mehanizmom Konvencija je pokušala da uspostavi mehanizam predsjednikove odgovornosti prema zakonodavnom tijelu i pored njegove političke neodgovornosti i samostalnosti. Iako je u ustavni sistem Amerike uveden kao mjera koja je trebala da “izbalansira” ogromnu moć predsjednika, impičment se do sada, kako statistika pokazuje, više primjenjivao protiv drugih federalnih službenika, iako ni predsjednička funkcija nije ostala pošteđena njegovog uticaja.⁴⁷

Ustav je uspostavio sudsku vlast,⁴⁸ kao ravnu zakonodavnoj i izvršnoj. Prije Ustava, dok se život Saveza organizovao po “člancima konfederacije”, nije se uopšte ni spominjala nadležnost Sjedinjenih Država u oblasti sudstva. Tada su države bile suverene, a upravo preko svoje sudske vlasti one su i osiguravale tu suverenost. Sam Ustav učinio je prekretnicu u tom pogledu. Prema ustavnoj

---

⁴⁶ Na temelju Ustava, dakle, američki predsjednik kao izabranik naroda je potpuno politički neodgovoran. Na prvi pogled, to bi mogla biti velika opasnost za demokratski poredak. Ali autori Ustava su na osnovu stare Monteskejeove formule “da jedna vlast zaustavlja drugu” izgradili bogatu tehniku za odvajanje vlasti na principu “kočnice i ravnoteže” i tako onemogućili političku arbitrarnost šefa države. Pejić, I. (1996) “Politička odgovornost predsjednika republike”, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol. 22, br. 36-37/1996., str. 158, 154-172.

⁴⁷ Do danas je impičment proveden protiv trojice američkih predsjednika – Endrua Džonsona, Bila Klintonu i dva puta protiv Donalda Trampa. Richard Nixon je sam dao ostavku i na taj način izbjegao opoziv. Uprkos nedovoljno jasno definiranim prijestupima na koje se impičment može odnositi, institut opoziva je značajan mehanizam u zaštiti temeljnih načela na kojima počiva američka demokratija. Nemeth Novak, I. (2021) Institut opoziva američkih predsjednika (impeachment) – od Andrewa Johnsona do Donalda Trampa, Završni specijalistički, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti [pristupljeno 6. 7. 2022]. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:114:802009>.

⁴⁸ Specifičnost američkog prava ogleda se i u njegovoj organizaciji sudova. Još je Aleksis de Tokvil u svom djelu “O demokratiji u Americi” rekao: “Ono što stranac shvati s najviše muke u Sjedinjenim Državama jeste organizacija sudova”. Baumgartner, F. R., Berry, J. M., Hojnacki, M., Leech, B. L., Kimball, D. C. (2009) Lobbying and Policy Change: Who Wins, Who Loses, and Why, The University of Chicago Press, str. 62.

odredbi sudska vlast se povjerava Vrhovnom sudu i nižim sudovima koje Kongres može ustanoviti i osnovati. Sudsku vlast vrši Vrhovni sud SAD-a (*The Supreme Court*) i drugi savezni sudovi, za koje Kongres misli da su neophodni. Ustav je utemeljio samo Vrhovni sud kao ustavnu kategoriju, a sve ostale savezne sudove formira Kongres zakonima, kao zakonsku kategoriju. Ustav je dao svu sudsku vlast sudovima, tj. oni sude za sve vrste sporova, izuzev što je izdvojio slučajeve impičmenta i to pravo suđenja dao Kongresu. Ideja da pravosuđe postane nezavisna i treća poluga vlasti bila je revolucionarna, ali za mnoge ljude onog vremena jedva shvatljiva i po njima neostvariva. Ali snagu sudstvu daje saznanje da “nema slobode ako sudska vlast nije odvojena od zakonodavne i izvršne vlasti” (Monteskeje). U SAD-u je doneseno i primijenjeno nekoliko početnih ali dobro smišljenih odluka i mjera po kojima sudovi zaista postaju vlast. Prvo, Ustavom je utvrđeno da “Ustav i zakoni koji će se donositi na osnovu Ustava, kao i svi drugi ugovori na međunarodnom planu, predstavljaju vrhovni zakon zemlje...”, i jedino je sudovima dato pravo da tumače zakone i Ustav i da ih štite. Cijelu američku ustavnu historiju od samog početka karakteriziraju sukobi i neslaganja u pogledu interpretacije Ustava.⁴⁹ Drugo, sudije će vršiti svoju službu sve “dok se dobro drže”, to je engleska odredba (Zakon o nasljeđu prijestolja, 1701. godine), što ustvari znači doživotno (*during good behaviour*), tako da im njihova stalnost i sigurnost daje moć nezavisnosti. Treće, sudije su finansijski nezavisne, jer im Ustav garantuje da se njihova finansijska prava ne smiju osporavati ili umanjiti. Sve ovo su dobre osnove za samostalnost i nezavisnost sudova i za to da oni postanu stvarna sudska vlast. Vrhovni sud sastoji se od jednog predsjednika i osam sudaca, koje sve imenuje predsjednik SAD-a, a potvrđuje Senat. Predsjednik suda naziva se *Chief Justice*, a ostale sudije *Associated Justices*. Oni se biraju doživotno i njihova služba može prestati samo ostavkom, smrću ili putem procedure impičmenta.⁵⁰ Kongres je veoma brzo primijenio odredbu člana 3 Ustava i iskoristio svoje ustavno pravo pa je već 1789. godine donio prvi Zakon o sudstvu (*Judiciary Act*). Zakonom je predviđeno da pored Vrhovnog suda, koji je Ustavom utemeljen, mogu postojati i drugi, niži sudovi, pa je s tim ciljem teritoriju SAD-a podijelio na dvanaest sudskih regiona (oblasti) u kojima se osnivaju apelacioni sudovi (*courts of appeals*). Nadalje, zakon je utvrdio da se osnivaju okružni sudovi (*district courts*) kao sudovi prve instance, i to u svakoj državi najmanje jedan, a većina država ima više takvih sudova. Također je utvrđeno da za neke odluke sudova država apelacionu jurisdikciju imaju federalni sudovi.

---

⁴⁹ M. Balkin, Jack, (2018) *Constitutional Crisis and Constitutional Rot*, u: Grabes, M. A., Levinson, S., Tushnet, M. (eds), *Constitutional Democracy in Crisis?*, New York, Oxford University Press, str. 14-16.

⁵⁰ Ova procedura nikad nije bila uspješna protiv sudija Vrhovnog suda.

Članom IV Ustava uspostavljena je republika. U članu V Ustava određen je postupak ustavne revizije, postupak koji je gotovo odmah iskorišten za dodavanje Povelje o građanskim pravima. Član VI odjeljak 2 američkog Ustava sadrži tzv. klauzulu suprematije (*Supremancy clause*) koja je bila jedan od uzroka da ovaj ustav nisu potpisali neki vrlo ugledni članovi Konvencije. Prema ovoj klauzuli, svi na Ustavu zasnovani zakoni federalnih organa imaju snagu zakona za države članice. Medison je smatrao da bi bez ovih odredbi Ustav bio “mrtvo slovo na papiru”, a antifederalisti su smatrali da se ovim potpuno remeti ravnoteža ovlaštenja između savezne vlade i vlada državnica.⁵¹ Formulacija ovog člana VI Ustava, odnosno sadržina ove klauzule, jasno je izražavala različite pristupe ustavnoj materiji na Ustavnoj konvenciji u Filadelfiji 1787. godine i ostvarene kompromise na njoj. U članu VI Ustava izdvajaju se posebno sudije u državama (a ne spominju sudije federalnih sudova) i utvrđuje njihova obaveza da se pridržavaju Ustava, federalnih zakona i međunarodnih ugovora “uprkos bilo čemu suprotnom ustavu ili zakonu bilo koje države”. Objašnjenje ove nelogičnosti je jednostavno. Ova jezička konstrukcija preuzeta je na Ustavnoj konvenciji iz Petersonovog “Nju Džersi plana” američkog Ustava, u kome nije uopšte bilo predviđeno postojanje federalnih sudova. Ipak, iako federalne sudije nisu spomenute, njihova obaveza neprimjenjivanja ustava i zakona država suprotnih federalnim izvorima proističe logički iz navedene klauzule suprematije. Iz svega se može zaključiti da ovakva formulacija otvara mogućnost, kasnije zaista i iskorištenu, da se ona tumači u smislu ekstenzivnog shvatanja ustavnosti – ne samo što ustavi država-članica moraju biti u skladu sa saveznim ustavom već moraju biti u skladu i sa svim propisima koje donose savezni organi. U okviru ovako shvaćenog odnosa između centralnih i lokalnih organa, države imaju punu slobodu samoorganizacije.

Zaključak

Kao što je parlamentarni sistem “pronaden” u Engleskoj predstavljao primjer za ugled širom svijeta, tako je i predsjednički sistem SAD-a uspostavljen Ustavom SAD-a bio u mnogo slučajeva inspiracija u koncipiranju oblika državne vlasti, a ponekad je čak i neposredno kopiran. Ustav SAD-a nije pružio iste rezultate u ostalim zemljama koje su prihvatile predsjednički sistem, prema američkom obrascu, upravo iz razloga jer nisu imale socijalne i ekonomske premise koje su imale SAD. U različitim historijskim, političkim i ekonomskim uslovima, te u bitno različitim uslovima političke kulture i

---

⁵¹ Hamilton A., Medison DŽ., Džej DŽ. (1984) Federalistički spisi, Beograd: Radnička štampa, str. 104-105.

tradicije, američki ustavni model, koji je nedvojbeno uticao na razvoj ustavnosti u svijetu, doveo je do potpuno različitih posljedica u tim zemljama. Iako sa uočljivim “institucionalnim imitacijama”, rezultati i iskustva koje je polučio ovaj ustav nigdje nisu ponovljeni. U Sjedinjenim Američkim Državama taj je ustavni model omogućio razvoj posebnog oblika odnosa između najviših federalnih tijela, zakonodavstva, izvršne vlasti i sudstva, utemeljenog na različitim oblicima međusobnog uticaja, u kojem se može govoriti o uzajamnom ograničavanju i nadzoru vrhovnih državnih tijela, tj. o djelotvornoj primjeni načela podjele vlasti kao instrumenta koji pridonosi uspostavi ustavne vladavine. Fascinantno je da su još uvijek na snazi ideje koje su prije više od dva stoljeća iznosili mudri pravници i filozofi, bez određenih informacija o tome šta će sve donijeti tehnologijom podstican i mnogim drugim preokretima uslovljavan, široko razuđen i uvijek teško saglediv budući razvoj. I danas po isteku više od dva stoljeća, zadivljuje širina sa kojom su tadašnji pravници i filozofi pristupili regulisanju ključnih komponenti u interpersonalnim i opštedruštvenim odnosima. Upravo iz historijskog iskustva, što su SAD učinile za izgradnju svijeta slobode i moderne demokratije, neophodno je izučavanje ovog fenomena koji će ostati veliki izvor inspiracije iz kojeg će mnogi ustavotvorci i zakonodavci moći da nauče.

Literatura

1. Bačić, A., Bačić, P. (2016) “Konstitucionalizam i administrativna država”, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 53, br. 1/2016., str. 119-137.
2. Bačić, A. (2017) “Konstitucionalizacija patriotizma”, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 529, br. 52/2017., str. 29-63.
3. Bačić, P. (2007) “Drugi dom – stanje, poslanje, perspektive”, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 44, br.1/2007., str. 87-104.
4. Bačić, P. (2009) “Klasično učenje o diobi vlasti i odnosi između grana vlasti”, Pravni vjesnik, god. 25, br. 3-4/2009, str. 7-25
5. Bakša, J. (1975) “Nastanak i razvitak federalizma”, Politička misao, vol. 12, br. 4/1975., str. 86.
6. Baumgartner, F. R., Berry, J. M., Hojnacki, M., Leech, B. L., Kimball, D. C. (2009) *Lobbying and Policy Change: Who Wins, Who Loses, and Why*. The University of Chicago Press.
7. Boban, D. (2006) “Jurgen Hartmann: Politički sustavi Velike Britanije, SAD-a i Francuske: parlamentarni, predsjednički i polupredsjednički sistem vlasti”, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb, vol. XLIII, br. 4/2006., str. 163-167.
8. Bonić, T. (2006) “Polupredsjednički sustav i racionalizirani parlamentarizam: primjeri Francuske i Njemačke”, *Anali hrvatskog*

- politološkog društva: časopis za politologiju, Zagreb, vol. 3, br. 1/2006., str. 83-102.
9. Deren-Antoljak, Š. (1992) "Egzekutivno legislativni odnosi u političkom sustavu Sjedinjenih Američkih Država", *Politička misao*, vol. XXIX, br. 1/1992., str. 56-72.
  10. Deren-Antoljak, Š. (1992) "Finski model predsjedničke vlasti", *Politička misao*, vol. 29, br. 3/1992., str. 18-37.
  11. Gajin, S. (2012) *Ljudska prava: pravno-sistemska okvir*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Centar za unapređivanje pravnih studija, Institut za uporedno pravo.
  12. Hall, L. K., Finkelman, P., W. Ely, J. Jr. (2017) *American legal history: Cases and Materials*, New York, London: Oxford University Press.
  13. Hamilton A., Madison Dž., Džej Dž. (1984) *Federalistički spisi*. Beograd: Radnička štampa.
  14. Jovanović, S. (1939) *Američki federalizam*. Beograd: Politika i društvo.
  15. Jovičić, M. (1988) "Dva veka savremene ustavnosti", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd, br. 1-2/1988., str. 189-190.
  16. Karić, A., Joldić, R. (2015) "Odnos između zakonodavne i izvršne vlasti u političkom sistemu Sjedinjenih Američkih Država", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli*, god. 1, br. 1/2015., str. 74-101.
  17. Krutz, G., Waskiewicz, S. (2017) *American Government*. Suwanee: 12th Media Services.
  18. Kurtović, Š. (1984) "Demokracija i ustavno sudovanje u SAD", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 3-4/1984., str. 385-407.
  19. Mader, G. (2017) "Generation Gaps and Ties That Bind: Constitutional Commitments and the Framers' Bequest of Unamendable Provisions", vol. 60, Howard L. J.
  20. M. Balkin, Jack, (2018) *Constitutional Crisis and Constitutional Rot*, u: Grabes, M. A., Levinson, S., Tushnet, M. (eds), *Constitutional Democracy in Crisis?*, New York: Oxford University Press.
  21. Mikeš, M. (2002) *Politički i pravni procesi (u Bosni i Hercegovini i Sjedinjenim Američkim Državama – komparativna analiza)*. Banja Luka: Atlantik bb.
  22. Molnar, A. (2002) *Rasprava o demokratskoj ustavnoj državi 2. Klasične revolucije: Nizozemska – Engleska – SAD*. Beograd: Samizdat B92.
  23. Mujačić, M. (1991) "Američka federacija", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 4/1991., str. 391-407.
  24. Nemeth Novak, I. (2021) *Institut opoziva američkih predsjednika (impeachment) – od Andrewa Johnsona do Donalda Trumpa*, Završni specijalistički, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti [pristupljeno 6. 7. 2022]. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:114:802009>.
  25. Pejić, I., (1996) "Politička odgovornost predsednika republike", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, god. 22, br. 36-37/1996., str. 154-173.

26. Pejić, I., (2015) "Parlamentarna vlada: mogućnosti ravnoteže u sistemu podele vlasti", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, god. LV, br. 73/2016., str. 67-85.
27. Podolnjak, R., Albrecht, D., (2009) "Razlike između američkog i europskog modela nadzora ustavnosti i zakonitosti", *Pravnik*, 43, 1 (87) /2009., str. 25-40.
28. Podolnjak, R. (2021) *Predsjednički izbori i američka demokracija: stvaranje i evolucija elektorskog kolegija*. Zagreb: Školska knjiga, 2021.
29. Rešetar, V. (2020) *Neposredni način izbora predsjednika Republike Hrvatske: Potreba ili mit*. Zagreb: Institut za javnu upravu.
30. Rossiter, C. (1957) "The American Presidency", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 3/1957., str. 361-362.
31. Roznai, Y. (2017), *Unconstitutional Constitutional Amendments - The Limits of Amendment Powers*, Oxford University Press.
32. R. Vile, J. (2015) *Encyclopedia of Constitutional Amendments, Proposed Amendments, and Amending Issues, 1789-2015., Fourth Edition, Vol. 1, ABC-CLIO, LLC*.
33. Schauer, F. (2014) "Constitutions of Hope and Fear", book review: *Citizens Divided: Campaign Finance Reform and the Constitution*, by R. C. POST, Cambridge, MA, Harvard University Press, vol. 124, br. 2, str. 528-562.
34. S. Corvin, E. (1956) *The President: Office and Powers 1787-1948*. New York: New York University Press.
35. S. Lutz, D. (1988) "The United States Constitution as an Incomplete Text", *Annals, AAPSS*, vol. 496 (1)/1988., str. 23-32.
36. Tarr, G. A., Rossum A. (2003) *American Constitutional Law, vol. II*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.
37. Vorlander, H. (2012) *Ustav: ideja i historija*. Sarajevo: University Press.
38. Vrabec, S. (2013) "Zamjenjivanje predsjednika republike – teorijski i terminološki okvir, uređenje i primjena u poredbenom pravu", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 50, br. 2/2013., str. 483-509.
39. Vuksanović, P. (2008) "Amerika i Rim – ima li osnova za analogiju?", *Strani pravni život, Institut za uporedno pravo, Beograd*, god. 52, br. 1/2008., str. 32-61.
40. Walter, L., Rubin, B. (1979) *The Human Rights Reader*. New York: Columbia University Press.
41. Wegman, J. (2020) *Let the People Pick the President: The Case for Abolishing the Electoral College*, New York: St. Maratins's Press.
42. W. Polsby, N., Wildavsky, A., E. Schier, S., A. Hopkins, D. (2020) *Presidential Elections: Strategies and Structures of American Politics, Fifteenth Edition*, Rowman&Littlefield.